

Aamukahvi-info kirjastolaitoksen ajankohtaisista asioista

08/05

Joukko kirjastoalaisia kokoontui torstaiamuna 17.11. aamukahvin merkeissä yliopiston päärakennuksen luentosaliin kuuntelemaan ja keskustelemaan koko kirjastolaitosta koskevista ajankohtaisista asioista.

- [HY:n julkaisuarkiston toteuttaminen alkaa](#) (Kalle Korhonen)
- [Kansalliskirjaston toimialan laajennus - Keskitetyt kirjastoverkkopalvelut](#) (Dorrit Gustaffson)
- [HY-HYK- palvelusopimustyöryhmän työn edistyminen](#) (Heli Mylly)

HY:n julkaisuarkiston toteuttaminen alkaa

Ensimmäisen alustuksen piti suunnittelija **Kalle Korhonen** Helsingin yliopiston kirjastopalvelujen koordinointiyksiköstä. Hän kertoi yliopiston elektronisen julkaisuarkiston suunnittelutilanteesta. Perustavoitteena on yliopistossa julkaistujen tieteellisten julkaisujen helppo saatavuus internetin kautta.

2000-luvulla painotus verkkojulkaisemisessa on siirtynyt ns. rinnakkaisjulkaisemiseen. Mikä tarkoittaa, että suuremmat kustantajat sallivat artikkelien julkaisemisen myös esimerkiksi kirjoittajan oman kehysorganisaation avoimessa julkaisuarkistossa. Ongelmana tässä on mahdollisten eri versioiden olemassaolo, koska kustantajat monesti sallivat artikkelista eri version avoimeen arkistoon.

E-arkistoja on syntynyt runsaasti, Suomessa ei vielä olla täysin muun maailman vauhdissa. Sisällöltään arkistot eivät vielä ole kovin laajoja, pääasiassa koostuvat opinnäytteistä. Arkistojen syntymisen yleisenä hidasteena ovatkin tekijänoikeudelliset kysymykset. Suuret kustantajat ovat myönteisiä (esim. Elsevier), mutta pienet vielä empivät. Lisäksi kustantajat käyttävät ns.

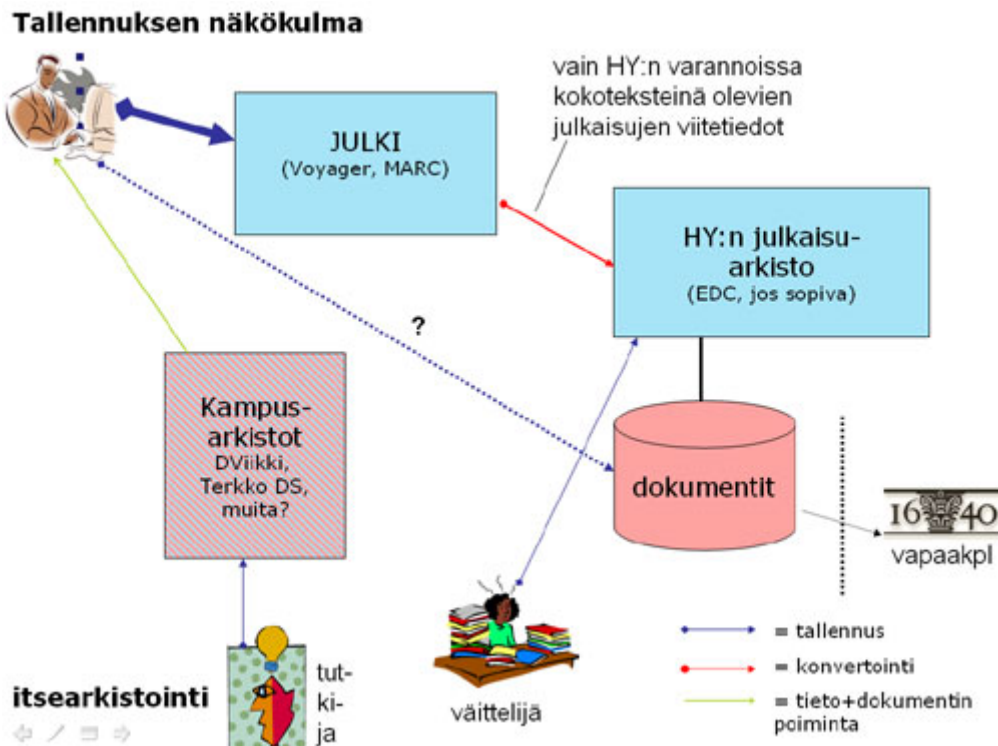
karanteeniaikoja eli määrittävän ajan, jonka jälkeen julkaisu voidaan julkaista avoimesti verkossa.

HY:n ratkaisumalli

Helsingin yliopistossa on tänä syksynä laadittu Julkaisuneuvottelukunnan toimeksiannosta Julkaisuarkiston toteutussuunnitelma. Suunnitelman on laatinut työryhmä: *Juha Hakala* (HYK, Tietokantapalvelut), *Kalle Korhonen* (kirjastopalvelujen koordinointiyksikkö), *Jukka Englund* (Terikko), *Esa-Pekka Keskitalo* (HYK, Tietokantapalvelut), *Teo Kirkinen* (HY, Tietotekniikkaosasto), *Kimmo Koskinen* (Viikin tiedekirjasto) ja *Jani Stenvall* (HYK, Tietokantapalvelut).

HY:n julkaisuarkiston perustamisen lähtökohtana on ollut e-arkistokokonaisuus, joka sisältää myös Julkin viitetiedot tieteellisistä julkaisuista. Toisin sanoen arkisto sisältäisi kokotekstiaineiston ohella myös viitetietoja. Asiaa ei ole vielä lopullisesti päätetty ja on hyvin todennäköistä, että e-arkisto sisältäisikin vain kokotekstiaineistoa. Viitetiedot löytyisivät siten Julkista, mistä olisi linkitys mm. e-arkiston kokoteksteihin.

Hahmoteltua tallennusprosessia voidaan kuvata alla olevalla kuvalla.

Viitetiedot päätyvät HY:n julkaisuarkistoon JULKI-tallennuksen kautta, joka tehdään HY-kirjastoissa. Tutkija voi tallentaa kokotekstijulkaisunsa joko JULKI-tallennuksen yhteydessä tai itsearkistoidulla. Hän voi toimittaa JULKI-tallennuksen yhteydessä julkaisun digitaalisessa muodossa kirjastoon, jossa maininta kokotekstiaineistosta tallennetaan viitetietoihin.

Jos tutkija haluaa tallentaa julkaisun itse verkkoon (itsearkistointi), hän

tallentaa kokotekstidokumentin kuvailutietoineen suoraan kampusarkistoon. Kampusarkisto lähettää automaattisen ilmoituksen JULKI-tallentajalle, joka luo kuvailutietojen pohjalta uuden tietueen JULKIin.

Kalle Korhonen korsti, että kuvailtu tallennusprosessi sisältää vielä paljon selvitettäviä asioita etenkin kirjastossa tapahtuvan Julki-tallennusprosessin näkökulmasta. Kuvailtu prosessi on vielä työn alla, joten yllä olevaan kuvaan tulee muutoksia. Tärkeintä suunnittelussa on järjestelmän käytettävyys tutkijan ja opettajan kannalta.

Lisää suunnittelusta julkaisujen tallennusprosessikuvauksesta voi lukea Julkaisuarkiston toteutussuunnitelmasta (linkki jutun lopussa).

Kuka yliopistossa kehittää e-arkistoa?

Politiikan tasolla e-julkaisuarkisto-hanketta ohjaa rehtorin asettaman yliopiston julkaisuneuvottelukunta. Lokakuun lopussa perustettiin julkaisuarkiston projektiryhmä, jonka tehtävänä on kehittää HY:n tarjoamia tieteellisen verkkojulkaisemisen palveluja (E-thesis, JULKI, DViikki jne.) kokonaisuutena sekä rakentaa palveluja eri käyttäjäryhmien tarpeiden mukaan.

Jäseninä työryhmässä ovat

- Jukka Englund (Terkko)
- Ulla Neuvonen (Terkko)
- Kimmo Koskinen (Viikin tiedekirjasto)
- Eeva Peltonen (Valt. tdk:n kirjasto)
- Tiina Äärilä (Kirjastopalvelujen koordinointi)
- Teo Kirkinen (tietotekn.os.)
- Jyrki Ilva (HYK/Kansalliskirjasto)
- Esa-Pekka Keski-talo (HYK/Kansalliskirjasto)
- Jani Stenvall (HYK/Kansalliskirjasto)
- Katri Tuori (HYK/Kansalliskirjasto).

Koko projektia vetää Kalle Korhonen, kirjastopalvelujen koordinointiyksiköstä. Projekti toimii tiiviissä yhteistyössä E-thesiksen ja JULKIin kehittäjäryhmiin.

Aihe herätti kysymyksiä

Aamuisessa keskustelussa nousi esiin huoli julkaisujen tieteellisen tasosta, jos laitokset ja tutkimusryhmät alkavat kilvan perustamaan uusia oa-lehtiä. **Kalle Korhonen** näki, ettei huolta ole. Laitoksia ja tutkijoita ei tarvitse kannustaa perustamaan uusia lehtiä, vaan ennen kaikkea huolehtimaan siitä, että eri kustantajien lehdissä julkaistut julkaisut saadaan yliopiston e-arkistoon.

Pirjo Korhonen nosti puheenvuorossaan esiin ongelman liittyen määritelmään mikä on julkaisu ja koska voidaan katsoa, että tutkijan lähettämän artikkeli tai muu tuotos on julkaistu. Jo nyt kirjastoille tulee runsaasti tallennettavaksi julkaisuja, joita ei virallisesti ole vielä julkaistu kuten esim.

kongressijulkaisujen esitelmät jne. Samoin tulkintaongelmia on KOTA-luokituksessa. Luokitus ei enää täytä nykyisiä e-julkaisemisen vaateita.

Dorrit Gustafsson Kansalliskirjastosta kertoi, että OPM:n Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistiossa on avattu julkaisun määritelmää ja samoin tulevassa vapaakappaleissa on tarkasti määritelty mikä on julkaisu.

Kaisa Sinikara puolestaan kertoi, että OPM:ssä ei lähiaikoina olla uusimassa KOTA-luokitusta. Ministeriöstä on viestitetty, että kirjastojen kannattaa olla aktiivisia asian suhteen. **Dorrit Gustafsson** vielä täsmensi, että asia on ennen kaikkea tiedeyhteisön tehtävä. Kirjastojen yhdessä tiedeyhteisön kanssa kannattaa viedä asiaa eteenpäin.

- Julkaisuarkiston toteutussuunnitelma löytyy Alma-intranetista Julkaisuneuvottelukunnan sivulta :
<https://alma.helsinki.fi/doclink/23962>

Kansalliskirjaston toimialan laajennus - Keskitetyt kirjastoverkkopalvelut

Kansalliskirjaston toimialan laajennuksesta puhui suunnittelupäällikkö **Dorrit Gustafsson** Helsingin yliopiston kirjastosta. Toimialan laajennuksen myötä Kansalliskirjasto tarjoaa peruspalveluja koko kirjastoverkolle - mukaan lukien yleiset kirjastot.

Peruspalveluiksi määritellään:

- kansalliset tietokannat
- verkkoaineistojen hankinta
- digitaalisen kirjaston ohjelmistopalvelut
- informaatioalan standardipalvelut
- ja yhteistilastopalvelut.

Toimialan laajennus edellyttää muutoksia yliopistolakiin ja -asetukseen. Kansalliskirjasto 2005-työryhmä on tehnyt säädöksiin liittyvät muutosesityksiä. Keskeiset muutosesitykset ovat:

- kirjaston nimi muuttuu Kansalliskirjastoksi ja samalla nimi Helsingin yliopiston kirjasto poistuu käytöstä
- toiminta- ja palveluala laajenee kattamaan koko kirjastoverkkoa
- johtokunnan kokoonpano muuttuu

Muutoksista huolimatta Kansalliskirjasto säilyy osana Helsingin yliopistoa, sen suurimpana erillislaitoksena. Kirjaston tarjoamat palvelut yliopistolle

sovitaan erikseen yliopiston sisäistä tulosohjausmenettelyä noudattaen sekä erillisellä palvelusopimuksella (palvelusopimuksen valmistelusta enemmän Heli Myllyksen alustuksessa). **Kaisa Sinikara** korosti omassa puheenvuorossaan, että Helsingin yliopiston kirjastot osana kansallista kirjastoverkkoa hyödyntävät em. valtakunnallisia palveluja. Yliopiston on samalla huolehdittava, että sen kirjastot eivät tuota tarpeettomasti päällekkäisiä palveluja kansallisiin palveluihin verrattuna.

Valtakunnallisten palvelujen osalta Kansalliskirjaston toiminnan rahoitus (80% kirjaston budjetista) sovitaan opetusministeriön kanssa. Pitemmän aikavälin tavoitteeksi **Gustafsson** mainitsi oman momentin Kansalliskirjastolle valtion tulo- ja menoarvioon.

Toimialan laajennukseen liittyvien muutosten tueksi ja erityisesti Helsingin yliopistoa koskevien näkökohtien käsittelyä varten rehtori **Ilkka Niiniluoto** asetti keväällä 2004 ns. HY-HYK-tukiryhmän, joka sai tehtäväkseen valmistella Kansalliskirjaston rahoitukseen, toiminnan ohjaukseen, tiedonkulkuun sekä yliopiston ja Kansalliskirjaston yhteistyöhön liittyviä asioita. Työryhmän loppuraportti valmistuu joulukuun aikana.

Näkyykö muutos asiakkaille?

Toimialan laajennus ei tule vaikuttamaan yliopiston saamiin palveluihin. Kansalliskirjasto palvelee yliopiston opiskelijoita ja tutkijoita kuten ennenkin. Kansalliskirjaston henkilökunta osallistuu edelleen kirjastolaitoksen yhteisiin työryhmiin ja muuhun yhteistyöhön. Kirjaston sisäinen organisaatio ei sinällään laajennuksen vuoksi muutu.

Aikataulu varmistumatta

Gustafssonin mukaan lainsäädännön valmistelun opetusministeriössä on viivästynyt. Todennäköistä on, että lainmuutos hyväksytään alkukevästä 2006. Ensimmäinen vuosi on palveluympäristön rakentamista ja vasta vuotta 2007 voidaan pitää virallisena muutosvuotena.

Loppukeskustelussa nousi esiin epä tietoisuus siitä, mikä on jatkossa mielikuva Helsingin yliopiston kirjastoista. Puheenvuoroissa toivottiin näkyvää HY-kirjastot -kokonaisuuden profiloitumista ja oman paikan lunastamista.

Molempien osapuolten tulee huolehtia, että yhteinen historia sekä yhteiset kokoelmat ja tiivis yhteistyö näkyvät myös jatkossa Kansalliskirjastoa koskevassa viestinnässä.

Lisäksi tiedusteltiin vastuunjako Helka- ja Julki-tietokantojen kehittämisestä. **Kaisa Sinikara** totesi, että tietokannat ovat yliopiston omaisuutta ja niiden kehittämisvastuu kuuluu siten yliopistolle, ei Kansalliskirjastolle.

Dorrit Gustafsson täydensi, että oleellista yliopiston omistamien tietokantojen (ja muiden palvelujen) suhteen on vastuun määrittäminen. Yliopisto määrittelee esim. mihin JULKI-tietokantaa tarvitaan

(poliittinen vastuu), Kansalliskirjasto huolehtii teknisten palvelujen tuottamisesta (tekninen vastuu) ja kirjastoissa tuotetaan sisällöllinen työ (sisältövastuu).

Kaisa Sinikara kertoi, että palvelusopimuksen rinnalla on alustavasti neuvoteltu myös kumppanuusyhteistyöstä FinELib:n palvelujen osalta. Yksi yhteistyöalue on todennäköisesti ERM-hankinta (Electronic Resources Management) .

Pirjo Korhonen puolestaan esitti toiveen saada Linnea2-konstioon Helsingin yliopistosta nykyistä laajemman edustuksen.

HY-HYK- palvelusopimustyöryhmän työn edistyminen

Edelliseen puheenvuoroon liittyen kirjastonjohtaja **Heli Myllys** kertoi HY-HYK-palvelusopimustyöryhmän (Myllys II) työn edistymisestä.

- Hallintojohtajan toimeksiannon mukaan ryhmän tehtävänä on laatia Helsingin yliopiston ja Kansalliskirjaston välille solmittavan palvelusopimukseen pohjaksi palvelusopimusmalli.

Työryhmä on kokoontunut syksyn aikana kerran ja luonnosrunko palvelusopimukselle on valmis. Sopimuksen yksityiskohtien ja molempien osapuolten tehtävien ja vastuiden selvittämiseksi työtä on jaettu alaryhmille. Tavoitteena on kuvata tuotetut palvelut prosessikaavioin. Prosessikuvaukset Helkan, E-thesiksen, Julkin ja e-arkiston osalta selvittävät eri osapuolien (HYK- koordinoituyksikkö - kirjastot) tehtävä- ja vastuunjakoa. Ensimmäinen prosessikaavio on valmistumassa Julkin osalta. Pohjatyö on tältä osin tehty Viikin tiedekirjastossa ja nyt muiden kirjastojen Julki-vastuuhenkilöt tarkistavat ja täydentävät selvitystä.

- Syksyllä valmistuneessa Kansalliskirjaston palvelut HY:n kirjastoille-loppuraportissa ei otettu kantaa Kansalliskirjaston kokoelma- ja tutkijapalveluihin. Kirjasto- ja tietopalvelutoimikunta viime kokouksessaan (7.11.05) linjasi, että myös tämä palvelukokonaisuus huomioidaan palvelusopimuksessa.

Tiedonkulun, yhteistyön, johtamis- ja neuvottelumenettelyjen kehittäminen

Kansalliskirjaston ja yliopiston välisen saumattoman yhteistyön ja toimivan

palvelusopimuksen edellytyksenä on tehokas tiedonkulku, hyvä yhteistyö sekä selkeät johtamis- ja neuvottelumenettelyt koko kirjastolaitoksen sisällä. Kirjastojen nykyiset vähenevät resurssit, henkilöstön eläköityminen sekä valtioneuvoston kehyspäättös tehostaa julkisten palvelujen ja hallinnon tuottavuutta edellyttävät myös em. menettelytapojen kehittämistä kirjastolaitoksessa.

Kirjasto -ja tietopalvelutoimikunta antoi syksyllä Palvelusopimus-työryhmälle toimeksiannon kehittää myös yhteistyö sekä johtamis- ja neuvottelumenettelyjä (loppuraportin toimenpide-ehdotus nro 8).

Johtamisjärjestelmään liittyviä asioita on pohdittu ja pohditaan parhaillaan kirjastolaitoksessa useammalla eri taholla. Tilannetta **Myllys** havainnollisti kuvalla 2. Työryhmä ottaa työskentelyssään huomioon eri tahojen näkökulmat.

Palvelusopimusryhmän pienryhmä (*Hannele Fabritius, Pälvi Kaiponen, Heli Myllys, Katri Tuori ja Tiina Äärilä*) on käynyt läpi nykyisiä kirjastojen yhteistyöryhmiä ja niiden tarpeellisuutta sekä pohtinut mahdollisten uusien työryhmien tarvetta. **Heli Myllys** korosti, että kirjastojen työryhmissä työskentely on työtä siinä missä normaali kirjastoissa tapahtuva työkin. Työryhmätyöskentely vaatii siis resursointia, mistä kirjastonjohtajien on huolehdittava. Työryhmille on tulossa erilliset työryhmäsopimukset ja velvollisuus raportoida toiminnastaan vuosittain kirjastonjohtajille, jolloin arvioidaan myös ryhmien tarve. Tavoitteena ei ole byrokratian lisääminen vaan työryhmien työn tehostaminen.

Työryhmän molempien toimeksiantojen loppuraportit valmistuvat huhtikuuhun 2006 loppuun mennessä. Tätä ennen henkilöstölle järjestetään kuulemistilaisuuksia.

*Tiina Äärilä
suunnittelija
kirjastopalvelujen
koordinointiyksikkö
Helsingin yliopisto
puh. 191 21776
tiina.aarila at helsinki.fi*